

§ 8-9. Середньовічне європейське суспільство. Роль християнської церкви в ранньому Середньовіччі

Обговоріть у класі

Що таке суспільство? З яких груп складалося суспільство різних країн у Стародавньому світі? Чи були рівними люди у суспільстві за стародавніх часів? Чому ви так думаєте?

Дослідіть

Середньовічний автор граф Етьєн де Фужер у XII ст. описав групи людей, з яких переважно складалося тогочасне суспільство, таким чином:

Священника уділ — за всіх молиться.

А рицаря — на полі битися

І славою в борні покритися.

Обов'язок селян — трудитися.

Які групи населення описує автор? Які були їхні обов'язки? Чи були ці групи рівними? Чому ви так думаєте?

1. Чому середньовічне суспільство називають феодальним

Поміркуйте

Визначте і запишіть у зошиті причини утворення станів середньовічного суспільства.

Нові європейські держави, що сформувалися після Великого переселення народів, зазвичай воювали між собою. Тож їх правителі були зацікавлені в постійному війську, в якому служили б професійні воїни. Щоб створити потужну регулярну армію, королі за виконання людиною військової чи іншої служби надавали їй наділ землі разом із селянами, які на ній жили та працювали. Спочатку такі володіння були тимчасовими, лише на період несення служби, але поступово перетворювалися на спадкові. Наділ став називатися **феодом**, а його власник — **феодалом, або сеньйором**. Церква та монастирі теж ставали феодалами. Поступово протягом раннього Середньовіччя із феодалів сформувалася панівна частина суспільства (2–5% населення), а устрій, заснований на таких відносинах, стали називати **феодалізмом**.

Феод — спадкове земельне володіння, яке надавалося людині за несення військової або придворної служби. Феодалізм — суспільний устрій
--

Середньовіччя, основою якого є власність феодалів на землю та працю селян і особливі феодалські відносини між різними верствами населення.

Нове феодалське суспільство складалося з трьох окремих верств населення — **станів**. Середньовічні богослови, прагнучи обґрунтувати новий устрій, стверджували, що суспільство розділено на три стани Богом, який і визначив місце кожної людини в одному з них.

Суспільні стани — великі групи людей, об'єднані своїм майновим становищем, правами і обов'язками.

Дослідіть

На які стани поділялося середньовічне суспільство? Як у документі пояснюється необхідність трьох станів? Що передбачає належність до певного стану?

Єпископ Адалберон Ланський (XI ст.) про три стани

Так дім Божий (суспільство) поділяється на три частини: одні моляться, другі воюють, треті працюють. Один стан — воїни, покровителі церкви й захисники народу, всіх без винятку, і сильних, і слабких... Другий стан — селяни; ці нещасні люди мають щось лише ціною важкої праці. Усім — грошиками, одягом, харчами — забезпечують вони увесь світ. Жодна вільна людина не змогла б прожити без селян... Три... частини не потерпають від своєї відокремленості: послуги, які надаються одній з них, створюють умови для праці двох інших; у свою чергу, кожна частина піклується про ціле.

2. Чим відрізнялись стани феодалського суспільства

Дослідіть

Об'єднайтесь у групи «по три». Кожен/кожна в групі має прочитати фрагмент тексту, розглянути ілюстрації з характеристикою одного зі станів середньовічного суспільства і дати відповіді на запитання: якою була роль цього стану в суспільстві? Хто належав до нього? Якими були особливості становища цієї суспільної групи?

Після завершення роботи поділіться своїми результатами з групою, а потім — із класом.

Духовенство

На першому місці серед трьох станів суспільства стояло духовенство, головним завданням якого було піклування про спасіння християнських душ. Це заняття в уявленні людей того часу було важливішим за будь-які земні справи.

За Середньовіччя духовенство розділилося на біле і чорне. Білими називали *священників*, які не давали чернечої обітниці й несли службу серед людей — у миру. Чорне духовенство — *ченці* — жили общинами в монастирях. Слово «монах» (чернець) означає «одинак», і ченці справді намагались усамітнитися від інших людей. Вони багато працювали у монастирському господарстві, забезпечували себе всім необхідним, невтомно молилися, навчали людей і переписували книги. Великі монастирі на сході Європи називали *лаврами*, а на заході — *абатствами*. Чернецтво відіграло важливу роль у господарському житті Середньовіччя. Нові типи упряжі, найдосконаліші млини та плуги — все це спочатку з'явилося в монастирях, а вже потім у господарствах світських сеньйорів і селян. Чимало великих монастирів — абатств — на чолі з їхніми настоятелями-абатами перетворилися на великі феодальні сеньйорії.

Положення представників духовенства відрізнялось від мирян. Вони не служили у війську, не підпорядковувалися ніякому суду, крім церковного, не платили податків. Натомість миряни сплачували *церковну десятину* — десяту частину врожаю та інших прибутків.

Складіть схему «кластер»¹ із термінів, які вам зустрілись в тексті. Поясніть кожен з них.

Яку інформацію в тексті ілюструють зображення?

¹ **Кластер** має відображати зв'язки між явищами. Форма схеми може бути іншою, ніж показана вище

1

2

1 Монастир Монтекасіно, заснований у VI ст. Сучасний вигляд. Італія

2 Ченці за роботою. Ймовірно, Фра Анджеліко. Живопис, початок XV ст.

Воїни-феодала

В умовах постійних війн влада покладала захист від зовнішніх ворогів на великих землевласників. Водночас дрібні землевласники самі стали шукати порятунку і переходити під захист сильних покровителів. Таких людей називали **васалами**. За надання захисту вони присягали на вірність своєму покровителю — **сеньйору** (від лат. *senior* — старший) і зобов'язувалися служити йому. Під час захисту земель від численних завойовників феодала були зобов'язані приєднатись до сеньйора та привести із собою загін під його командування.

Щоб мати у своєму розпорядженні загін важкоозброєних вершників (**рицарів**), землевласник міг частину своєї землі роздати воїнам за службу, які, у свою чергу, якщо дозволяв розмір володіння, могли передати його за службу своїм васалам або служити в його війську зі своєю зброєю. Таким чином склалися відносини між сеньйорами і васалами — **васалітет**. Між сеньйором і васалом існувала своєрідна усна угода: васал зобов'язувався віддано служити господарю, а той, у свою чергу, обіцяв васалові підтримку і захист. Цей договір укладався при свідках і вважався непорушним.

Васалітет — особливі відносини всередині стану феодалів, згідно з якими одні феодала — сеньйори — надавали земельні володіння за службу іншим — васалам.

Феодална драбина — послідовне підпорядкування феодалів.

Система васалітету (залежності) нагадувала драбину чи піраміду, вершиною якої був король. Водночас у багатьох країнах існувало правило: «Васал мого васала — не мій васал». Це означало, що кожен феодал у разі потреби міг розраховувати лише на своїх воїнів. Тобто навіть король не

повинен був втручатися у відносини між великими і дрібними землевласниками, пов'язаними васальними відносинами

Користуючись схемою «Феодальна драбина», назвіть пари: сеньйор — васал.

Поміркуйте

Навіщо відбувалась така церемонія? Що вона означала?

Церемонія васальної клятви. Середньовічна мініатюра

Селянство

Селянство було найчисленнішою верствою середньовічного суспільства. Селяни перебували за межами «феодальної драбини», вони були не васалами, а підданими.

Життя в Середньовічній Європі було сповнене небезпеки, і селянинові доводилося шукати захисту в сильного сусіда, наприклад сеньйора чи монастиря, і визнавати себе залежними, тобто відмовлятися від власності на землю й від особистої свободи на користь свого покровителя. Так поступово виникали залежність і певні обов'язки селян стосовно покровителів. Інколи селяни втрачали свободу через борги, провину або під примусом феодала. За користування землею, лісами, луками, ріками селяни відбували **феодальні повинності**, тобто виконували примусові обов'язки. Основними з них були **панщина** й **оброк**.

Панщиною називались безоплатні роботи селян у господарстві феодала.
Оброк — частина продуктів господарства, яку селяни віддавали феодалу.

Селяни обробляли панське поле й будували помешкання, лагодили мости й чистили ставки тощо. Крім того, вони віддавали феодалу оброк — частину продуктів свого господарства: зерно, худобу, птицю, яйця, сало, мед, а також виготовлені ними вироби: полотно, посуд тощо.

Отже, власність феодала на землю та працю селян і зумовлені нею відносини стали важливими ознаками феодалізму.

Дослідіть

Роздивіться мініатюру і поясніть, чому, на вашу думку, вона ілюструє статтю про феодалізм в англomовній версії Вікіпедії.

Феодальні повинності на королівській землі. Мініатюра з Псалтиря Цариці Марії, бл. 1310 р. Британська бібліотека, Лондон

Поміркуйте

Які повинності селян згадуються у документі? Яким було, за інформацією документа, становище селян?

Із «Поєми про версонських вілланив» Естуле Гоза (XII ст.)

Перша праця в році — до Іванового дня (24 липня). Віллани² повинні косити луки, згрібати і збирати сіно в копиці і складати їх у стіг..., а потім везти на барський двір, коли скажуть... настає серпень, і з ним нова робота... Вони пов'язані панщиною, і про неї не слід забувати. Віллани повинні жати хліб, збирати і зв'язувати його в снопи, складати скиртами посеред поля і відвозити негайно до амбару. Цю службу вони несуть із дитинства, як несли її предки. Так працюють вони на сеньйора...

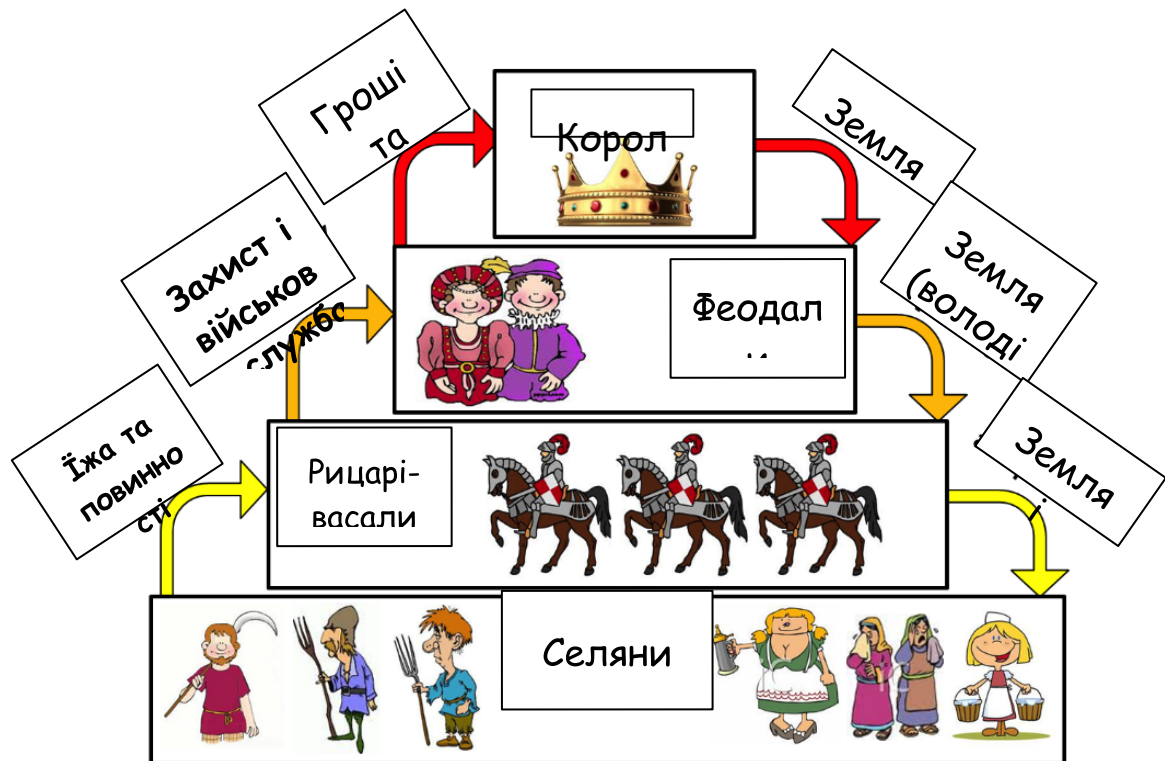
Коли вони розорали землю, то йдуть за зерном до амбару, сіють і боронують...

² Віллани — вільні селяни

До Різдва потрібно здати курей... На Великдень знову панщина... Після цього потрібно їхати в кузню підкувати коней...

Дослідіть

Опишіть становище (що робили, від кого залежали, які права мали) кожного із станів і відносини між ними, спираючись на інфографіку.

Перевір себе

1. Що таке феодал і хто такі феодалі?
2. Що таке суспільні стани у Середньовіччі?
3. Яким було становище різних станів?
4. Як і чому вільні селяни поступово перетворювалися на залежних?
5. Чому, на твою думку, ідея трьох станів залишалася популярною і після доби Середньовіччя?
6. Історики пишуть: «В епоху Середньовіччя всі члени суспільства, від короля до селянина, були пов'язані між собою відносинами залежності. Однак міра та способи залежності селян і феодалів були абсолютно різними». Чи погоджуєшся ти із цим твердженням? Чому? Поясни свою думку.

А ще ти можеш

Склади власну схему «Три стани середньовічного суспільства». Добери з відкритих джерел достовірні ілюстрації, які демонструють життя представників та представниць цих трьох станів. Поясни свій вибір.